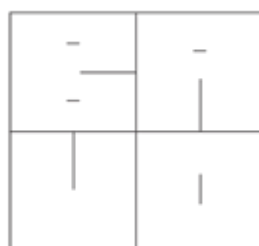

KONTEKSTI KULTURE

STUDIJE IZ HUMANISTIKE I UMJETNOSTI

BROJ IV
2026

An abstract graphic in the bottom right corner consisting of numerous wavy, vertical lines of varying thicknesses, creating a sense of movement and depth. The lines are a lighter shade of the background color.

DRUŠTVO
ZA
KULTURNI
RAZVOJ
BAUO

KONTEKSTI KULTURE | CONTEXTS of CULTURE
Studije iz humanistike i umjetnosti | Studies in Humanities and Arts

ISSN 3027-4222 | Štampano izdanje | *Printed Edition*
ISSN 3027-4818 | Elektronsko izdanje | *Electronic Edition*

Izdavač | *Publisher*

Društvo za kulturni razvoj „Bauo“ | *Association for Cultural Development “Bauo”*

Za izdavača | *For the Publisher*

Dušan Medin

Međunarodna naučna redakcija | *International Scientific Editorial Board*

Edidio Ivetić (Univerzitet u Padovi, Padova, Italija)
Dragana Radojičić (Etnografski institut SANU, Beograd, Srbija)
Boris Kavur (Univerzitet Primorska, Kopar, Slovenija)
Martina Blečić Kavur (Univerzitet Primorska, Kopar, Slovenija)
Tanja Petrović (Slovenačka akademija nauka i umjetnosti, Ljubljana, Slovenija)
Ljiljana Gavrilović (Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija)
Koraljka Kuzman Šlogar (Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, Hrvatska)
Amra Šaćić Beća (Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina)
Nenad Vujadinović (Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora)
Zrinka Mileusnić (Univerzitet Primorska, Kopar, Slovenija)
Branko Banović (Etnografski institut SANU, Beograd, Srbija)
Nicholas Angeloff (Cal Poly Humboldt, Arkata, Kalifornija, Sjedinjene Američke Države)
Aleksandar Brkić (Goldsmiths Univerzitet u Londonu, London, Ujedinjeno Kraljevstvo)
Milena Jokanović (Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija)
Edin Jašarović (Univerzitet Crne Gore, Cetinje, Crna Gora)

Redakcija | *Editorial Board*

Edin Jašarović (Univerzitet Crne Gore, Cetinje, Crna Gora)
Stanka Janković Pivljanin (Službeni glasnik, Beograd, Srbija)
Dušan Medin (Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora)
Jasmina Bajo (JU Kulturni centar „Nikola Đurković“, Kotor, Crna Gora)
Milica Stanić Radonjić (JU Muzeji i galerije Budve, Budva, Crna Gora)

Glavni urednik | *Editor-in-Chief*

Edin Jašarović (Univerzitet Crne Gore, Cetinje, Crna Gora)

Urednici broja | *Editors of the Volume*

Stanka Janković Pivljanin (Službeni glasnik, Beograd, Srbija)
Dušan Medin (Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora)

KONTEKSTI KULTURE
STUDIJE IZ HUMANISTIKE I UMJETNOSTI

CONTEXTS *of* CULTURE
STUDIES IN HUMANITIES AND ARTS

IV

PETROVAC NA MORU
MMXXVI

Objavljeno uz podršku Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore
u okviru Konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke djelatnosti u 2026. godini

*Published with the support of the Ministry of Education, Science and Innovation of Montenegro
as part of the Call for co-financing scientific research activities in 2026*

Časopis nije na prodaju, već se besplatno distribuira

The journal is not for sale and is distributed free of charge

Časopis i svi radovi licencirani su pod licencom Creative Commons
Attribution–NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

*The journal and all the articles are licensed under the Creative Commons
Attribution–NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License*

www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

SADRŽAJ | CONTENT

Riječ urednika broja | 7 | *Foreword By The Volume Editors* | 11

SVJEDOČANSTVA MISLI I VJERE | TESTIMONIES *of* THOUGHTS AND FAIT

Nusret Isanović | Ibn al-Haytham, nagovjestitelj moderne znanosti | 17

Tsvetan Theophanov | Tariq Ramadan: A Controversial Spokesperson
of The 'European Islam' | 35

Slaviša Raković | Albanske bektašije: od derviškog reda do zasebne
verske zajednice (i kulturne grupe) | 47

NASLJEĐE SUSRETA | LEGACIES *of* ENCOUNTER

Savo Marković | Italijanska korespondencija osmanskog Bara:
pismo dubrovačkim vlastima iz 1767. godine | 65

Dragana Kujović | Prilog obradi osmanske materijalne kulture u Crnoj Gori:
elementi zbirke metalnih predmeta iz Zavičajnog muzeja u Pljevljima | 75

Velida Mataradžija i Amina Ajdinović Mehović | Vakufi kao simboli
pripadnosti orijentalno-islamskom civilizacijskom krugu | 85

OGLEDALA RIJEČI | MIRRORS *of* THE WORDS

Ksenija Aykut i Stefani Miljković | Simbolika i značaj mačke u turskoj
književnosti i kulturi | 105

Melinda Botalić | Slika žene u romanu *Konak suza* turske spisateljice
Šebnem Işıguzel | 117

Predrag V. Jelenković | O osnovnoj terminologiji turske umetničke
muzike | 129

PRIKAZI | REVIEWS

Goran Pajović | *Luna podno Lovćena: kulturno nasljeđe islamskog stanovništva
Crne Gore u cetinjskim muzejima*, ur. Filip Kuzman, JU Narodni muzej Crne
Gore, Prijestonica Cetinje, Cetinje, 2023. | 145

Filip Kuzman | *Barski nišani u kontekstu analize i vremena: zbornik radova*,
ur. Goran Pajović i Burhan Čelebić, NVU Manoveki, Bar, 2024. | 149

Uputstva za autore | 153 | *Guidelines for Authors* | 163

PRILOG OBRADI OSMANSKE MATERIJALNE KULTURE U CRNOJ GORI: ELEMENTI ZBIRKE METALNIH PREDMETA IZ ZAVIČAJNOG MUZEJA U PLJEVLJIMA

Dragana Kujović¹
Podgorica, Crna Gora

Sažetak: Predmet ovoga rada je analiza, opis i prezentacija predmeta izdvojenih iz zbirke metalnih predmeta u Zavičajnom muzeju u Pljevljima. Riječ je o tzv. osmanskim pečatima sa ispisima ugraviranim arapskim pismom, s posebnom pažnjom na one koji, osim imena vlasnika i godine, imaju dodatni ispis religijskog ili talismanskog sadržaja. Pored pečata, naše zanimanje u ovom radu uključuje magijsku posudu, označenu u inventarnoj knjizi pljevaljskog muzeja kao *Kur'an tas*, namijenjenu posebnoj obrednoj praksi kod, uslovno rečeno, sljedbenika islamskog kulturnog obrasca.

Ključne riječi: osmanski pečat, magijska posuda, islamski kulturni obrazac

¹ draganakujovic2212@gmail.com.

Obrada metala u osmansko-islamskoj kulturi podrazumijevala je izradu posuđa, oruđa, hladnog i vatrenog oružja, pečata, ukrasnih predmeta i nakita. Predmeti su ukrašavani graviranjem ispisa i ornamenata. Korištene su tehnike graviranja, iskucavanja, inkrustacije i filigrana, tako da su „upotrijebljeni materijali bili čelik, bakar, legure s bakrom, srebro i zlato. Kod graviranja se koristi kalajisani bakar na koji se dalje urezuje neki ukras. Iskucavanjem se dobija reljefni ukras na bakru ili srebru. Tehnika inkrustacije podrazumijeva ispunu urezanog udubljenja na različitim materijalima srebrnom ili zlatnom žicom. Motivi su geometrijski, vegetabilni ili kaligrafski ispisi. Filigranskim radom su se bavili uglavnom zanatlije hrišćani i u upotrebi je bio veoma širok opseg motiva“ (Redžić 1982: 37; Kujović 2021: 342). Metalni kalupi sa ugraviranim ukrasom utiskivani su na spoljašnju stranu korica knjige. Među ugraviranim elementima, osim ukoliko nije bila riječ samo o imenovanju vlasnika ili onoga ko je izradio predmet, ispis arapskim grafemima imao je posebnu ulogu, kao što su arapsko slovo i pisana riječ u islamskoj kulturi, bez obzira na svoje različite nosioce, odnosno baštinike, imali posebno mjesto, kao „zaštitni znak“ muslimanskog identiteta (Schimmel 2014: 179). Poštovanje svete pisane riječi *Kur'ana* dalo je naglašen značaj pisanoj riječi, pretvarajući arapsko pismo u simbolički mehanizam ili likovno sredstvo kojim nadahnuti vjernik izražava svoju ljubav prema Bogu. To poštovanje „u kojem nepismeni seljanin učestvuje koliko i učenjak i kaligraf prožima muslimanski život i biva vidljivim u sitnim ispisima na žigovima i draguljima, kao i u brojnim kur'anskim ispisima koji se postavljaju između minareta osmanskih džamija tokom Ramazana, gdje budu osvijetljeni kako bi učinili da Riječ Božija sjaji u tami“ (Schimmel 2014: 180). San u kojem se javljaju smisljena slova tumači mistik, prema njihovom

„doslovnom, mističnom i numeričkom značenju i vrijednosti“ (Schimmel 2014: 181). U mnogim muslimanskim kućama nalaze se zdjele sa kur'anskim ispisima, napunjene vodom, kako bi se koristila u slučaju bolesti. Čak i nepovezana slova mogu nositi blagoslov, pod uslovom da ih je ispisao majstor amajlije „za preciznu svrhu; a ispisi na metalnim predmetima, koji se često sastoje od fragmenata blagosiljajućih formula, mogu nositi *baraku* potpune molitve. Vojnici su čak nosili odjevne predmete ili ogrtače u potpunosti prekrivene kur'anskim ajetima. Oružje i hodočasniki barjaci takođe nose kur'anske ispise, što ukazuje na nadu njihovih vlasnika ili hodočasnika u moć i snagu ili Poslanikovo zauzimanje na Sudnjem danu. Sličnoj kategoriji ispisa pripadaju i oni na religijskim građevinama (Schimmel 2014: 183–184). Za muslimane arapski harfovi „izraz su nečega što dolazi iz višeg poretka stvari“, tako da se „slova mogu vidjeti kao fonetski znaci; ona posjeduju semantičku i aritmetičku vrijednost“ (Schimmel 2014: 191–192).

Pečati, koji su predmet našeg interesovanja u ovom radu, sa imenom vlasnika ili darodavca, odnosno prigodnim ispisom, često talismanske prirode, otiskuju se unutar knjige, odnosno službenog dokumenta i pisma, ili je njihov oblik i sadržaj zauzimao mjesto na drugim predmetima ili površinama. Otisak tekstualnog sadržaja pečata, osim osnovne praktične namjene da označi autoritet njegovog vlasnika u službenoj korespondenciji, nosio je i brojne poruke religijske prirode i tako dobijao ulogu moćnog sredstva za zaštitu od zla i bolesti, posebno ako se nosio na ruci ili otisnut na tijelu, odnosno nošen uz njega. U vezi sa tim, kategorije pečata u Osmanskom carstvu podrazumijevale su: carske (pripadali su direktno sultanu); tugre (kaligrafski monogram i pečat sultana); lične (služio je umjesto

potpisa običnim ljudima); službene (za ovjeru administrativnih dokumenata); i talismanske.

Upotreba pečata seže daleko u prošlost islamske kulture, izrađivani su u velikom broju, tako da je ista praksa bila prisutna i u područjima u okviru Osmanskog carstva. Brojna su svjedočanstva o popularnosti njihove upotrebe u sferi osmansko-islamske kulture, izrada pečata bila je unosan posao. Osim materijalnih dokaza, postoje i istorijski tekstovi toga doba koji se bave ovom temom, kao što je *Seyahatnama* Evlije Čelebije (XVII vijek), u kojoj nalazimo podatak da je bilo vrlo rašireno graviranje pečata ili amajlija u srebru ili kamenu. Jedan takav ceh brojao je, npr., petnaest zanatskih radnji. Gravirao se širok spektar različitih ispisa, od replika Muhamedovog i Solomonovog pečata do dijelova kur'anskih ajeta u kombinaciji tekstualnih i grafičkih elemenata, umetnutih u okvir različitih geometrijskih oblika ili magijskih kvadrata. Izrađivani su od različitih materijala i u nemaloj produkciji (Gruber 2013: 2–3). Muhamedov Pečat proroka (*muhr an-nubuwwa*) odnosi se na njegov tjelesni proročki znak, u opisima se navodi da je imao oblik izbočine ili golubijeg jajeta. Ovaj pečat ili znak, potvrda Muhamedovog poslanstva, nije isto što i pečat koji je Muhamed upotrebljavao u prepisci, na kojem je u tri reda bilo ispisano: Muḥammad (Muhamed) (prvi red), Rasūl (Poslanik) (drugi red), Allah (Bog) (treći red): Muhamed, Poslanik Božji. Ovaj ispis, osim što je bio urezan na Muhamedovom pečatnom prstenu za ovjeru pisama koja je upućivao na adrese stranih vladara, može se vidjeti i na njegovim replikama, na koricama knjiga ili na zidovima džamija. Motiv Solomonovog pečata bio je jedan od najpopularnijih u osmanskim zemljama, jer se smatralo da ima zaštitnu moć. Vjerovalo se da je toliko moćan, tako da je ucrtavan i na odbrambenim

kulama. Pojavljuje se na talismanskim košuljama i na drugim materijalima i predmetima. Velika većina ocrtanih pečata na talismanskim košuljama ili u molitvenim knjigama posvećeni su Muhamedu ili Bogu. Oni posvećeni Bogu reprezentovani su prizivanjem Boga ili pobožnim frazama raspoređenim u rešetkastim kvadratima ili koncentričnim krugovima. Pečati posvećeni Poslaniku predstavljeni su malim krugom sa kaligramom Muhamedovog imena, uokvirenog na vrhu i dnu nekim od njegovih epiteta. Zaštitna ili ljekovita moć pečatnog crteža u molitvenoj knjizi oživljavala je određenim fizičkim kontaktom čitaoca i tome je bilo posvećeno uputstvo koje je prethodilo pečatnom znaku ili bilo sa druge strane. Ova uputstva očigledno potvrđuju da su ovi pečatni znakovi bili blagosloveni, vjerovalo se da imaju zaštitnu ili izlječujuću moć, koja je morala biti na određeni način fizički stimulisana. U osmanskim molitvenim knjigama javlja se i dvojna predstava onoga što se naziva Muhamedovim proročkim pečatom (kružni, koji podsjeća na mladež i izduženi šiljasti ili zaobljeni oblik), uvijek sa kur'anskim stihovima i molitvama na arapskom ili osmanskom jeziku (Gruber 2012: 4–5). Upotreba pečata na rukopisima ili prilikom izdavanja različitih dokumenata u arapskom svijetu nije bila raširena prije osmanskog perioda i početka XVI vijeka. Tada ih sudije u svojoj praksi upotrebljavaju za ovjeru, za razliku od svojih mamelučkih prethodnika koji su koristili kaligrafski moto ('*alāma*) pored imena kao neku vrsta potpisa (Liebrenz 2022: 58). Pečati su mogli biti različitog oblika: okrugli, rektangularni, ovalni, kvadratni, heksagonalni, u obliku zvijezde, nepravilnog oblika (Liebrenz 2022: 56). Osim na metalu, pečati su mogli biti gravirani na dragom ili poludragom kamenju, ispis je graviran obrnuto, kako bi njihov otisak dobio čitljivu i korektnu formu. Na vrlo malom prostoru gravirani su

Sl. 1. Drške pečata (foto: Zavičajni muzej u Pljevljima)

ime, titula, kur'anski stihovi, uz ponekad cvjetnu dekoraciju, tako da postoje pečati na kojima je na površini od 1 cm upisano 8 do 10 riječi. Izrađivači pečata (*hakkāk*) morali su imati zavidnu zanatsku i umjetničku vještinu: da na tvrdom materijalu, i to na malom prostoru i na odgovarajućem, ponekad visokom, estetskom nivou, graviraju ispise u obratnom redoslijedu, čiji će otisak biti čitljiv. Trebalo je da to budu ljudi od povjerenja, koji ne bi smjeli biti kompromitovani prevarnim radnjama (Tunç & Yeniterzi 2013: 20634–20635).

Zavičajni muzej u Pljevljima pohranjuje zbirku metalnih predmeta u okviru koje je sačuvano 89 pečata iz perioda osmanske vlasti u Pljevljima. Svi pripadaju kategoriji ličnih pečata, onih

koji su se koristili za individualne ili administrativne potrebe. Na njima je obratnim redoslijedom u dvije linije upisano ime vlasnika i godina. Drške su izlivenne iz jednog dijela i sa otvorom na vrhu, kupaste ili kruškastog oblika sa estetski različito modificovanim šuplinama, raspoređenim tako da se uvijek završavaju na vrhu perforacijom ili sa tri manja kruga (Sl. 1). Drške su imale jednako svoj funkcionalni i estetski značaj. Trebalo je da omoguće snažan hvat kod otiskivanja i da zadovolje odgovarajuće estetske standarde. Pečati iz pljevaljske zbirke inventarisani su pod brojevima 132 (2 pečata), 165 (57 pečata), 269 (1 pečat), 369 (1 pečat, trostruki), a 28 pečata je bez podataka o nabavci, i svi imaju ubilježene godine koje se odnose na kraj XIX ili početak

a

b

Sl. 2. Pečat (foto: Zavičajni muzej u Pljevljima)

XX vijeka. Otvor na vrhu pečata omogućavao je da se pečat nosi na lancu ili traci oko vrata, odnosno na pojasu, i tim nošenjem bio je reprezentovan i naglašen njihov statusni značaj. Najveći dio ovih pečata ima jednostavan ispis, uz izuzetak nekoliko vrlo lijepih kaligrafskih ispisa (Sl. 2).² Dekorativni detalji su, ako ih ima, diskretni i jednostavni. Jedan pečat od srebra iz ove zbirke je trostran (inv. br. 369) (Sl. 3). Na jednoj njegovoj strani upisano je Sadik Džafer i godina (1)298/1881, a na drugoj obraćanje Muhamedu na osmanskome: „Muhamede, želja mi je da se založiš (*uĉiniš šafāat*) (na Sudnjem danu) za Sadika Sidkija (*Yā Muhammed kil šefa'at isteġimdir Sadik Sidki*). Na trećoj strani je ispisano *Budūh*, što je magijska kombinacija slova za privlačenje sreće koja se urezivala na pečate i otiskivala na pisma ili je pisana na kraju ispisa, zbog čega se ovaj pečat izdvaja od ostalih u zbirci. *Budūh* ili *Badūh* (numerička vrijednost: 2468/8642) naziv je magičnog kvadrata, koji je zajedno sa ostalim sličnim kvadratima bio, pored ostalih, u talismanskoj upotrebi nakon XIII vijeka. Magični *Budūh* (*Badūh*), jedini korišten i prije pomenutog perioda, predstavlja

kvadrat 3×3 , sa devet polja, u kojima su upisivani posebni brojevi, odnosno odgovarajuće arapske slovne vrijednosti od jedan do devet. Zbir tih brojeva u svakom redu, koloni ili dvijema dijagonalama bio je 15. Ime ovog drevnog kvadrata potiče od brojeva, upisanih u njegova četiri ugla, izraženih slovima (b/2, d/4, ū/6, h/8). Njegova magična svojstva prenijeta su na sam njegov naziv, tako da se vjerovalo da je i on imao okultnu moć. Prizivan je ili ispisivan kad nije bilo mogućnosti ili želje da se iscertava kvadrat, kao *yā Budūh*. Kvadrat 3×3 korišten je vijekovima i povezivan sa četiri arhandela (Ġabrā'il, Miḥā'il, 'Azrā'il, 'Isrā'il). Upisivan je na amajlije ili otiskivan na pisma, namijenjen privlačenju naklonosti, lakšem porođaju, ali i na poledinu pisma kako bi se spriječio gubitak pošiljki (Porter et al. 2017: 538–539).

Pljevaljska zbirka metalnih predmeta, koja je bila predmet našeg uvida i analize, obuhvata i nekoliko metalnih posuda sa ispisom na arapskom jeziku. Od njih se svojom namjenom posebno izdvaja zdjela, zavedena pod inv. br. 252/304, kao *Kur'an tas* (Sl. 4). Prema muzejskim podacima izrađena je od mjedi, otkupljena od izvjesnog Osmā Bosovića iz Pljevalja 1958. godine. Može

² Pečat sa ispisom: Muhtar T(S)ani /zamjenik starješine/, selo Premćani.

Sl. 3. Trostrani srebrni pečat (foto: Zavičajni muzej u Pljevljima)

se smatrati magijskom iscjeljujućom posudom, namijenjenom nekoj vrsti ljekovitog obreda među sljedbenicima islamskog kulturnog obrasca. Magijske iscjeljujuće zdjele relativno su česte u islamskim kulturnim sredinama. Izvjesno je da su prisutne od XII vijeka, iako se povezuju sa predislamskim magijskim zdjelama aramejskog porijekla, uz velike razlike u dizajnu i funkciji.

Predislamske su izrađene od gline i sa spiralnim ispisima namijenjenim demonima, za razliku od metalnih islamskih zdjela koje nemaju tu vrstu ispisa. Ipak, dešava se da je na nekima ispis bez tačaka, zbog vjerovanja da bi demoni mogli napasti onoga koji piše, budući da se tačke smatraju „djecom džina“ (Ittig 1982: 10). Za razliku od kućnih amajlija, nisu bile u kontinuiranoj

Sl. 4. *Kur'an tas* (foto: Zavičajni muzej u Pljevljima)

upotrebi. Islamske iscjeliteljske zdjele su od trajnog materijala i iz ispisa na ranim primjercima moglo se zaključiti čemu su bile namijenjene, s obzirom na to da im je od XII do XIV vijeka upisivana i namjena. Pored kur'anskih stihova, na zdjelama iz ranog perioda mogu se vidjeti veoma stilizovani prikazi ljudi i životinja (Porter *et al.* 2017: 547). Primjena ovakvih posuda u direktnoj vezi je sa velikim značajem koji voda ima u islamskoj tradiciji. Vjerovanje da voda čisti i iscjeljuje, kao i vjerovanje u moć ispisanih riječi, dobili su svoju praktičnu materijalizaciju u iscjeliteljskim posudama (poznatim i kao magijsko-medicinske). Obično napravljene od bronzе ili mesinga, ove posude, osim urezanih kur'anskih stihova, uključuju magične kvadrate, numeričke formule i astrološke slike. Bistra voda u posudi

postajala je ljekovita, upijajući svete riječi urezane u tijelo predmeta koju bi bolesnik pio radi oporavka. Vjerovalo se u njen dezinfekcioni potencijal, koristila se protiv groznice, grčeva, glavobolje, krvarenja iz nosa, crijevnih problema, kod porođajnih bolova i za plodnost. Bile su dio narodne pobožnosti i medicine, suprotstavljene zvaničnom teološkom stavu, jer se smatralo da oslanjanje na ovakve predmete može vjernika učiniti zavisnim od materijalnih simbola i da se on jedino može i smije uzdati u Boga. Na rub zdjele ponekad bi se vezivalo 40 pločica sa molitvama, kao neka vrsta brojanice, čije zveckanje bi ponekad pratilo izgovaranje iscjeljujućih formula. Voda u zdjeli se ostavljala preko noći, kako bi apsorbirala sveti tekst i simbole koji su ispisani na njoj. Upotreba ovakvih zdjela sinkretički je

spoj islamske tradicije i starih lokalnih narodnih iscjeliteljskih tradicija, prije svega aramejskih. Generalno uzev, dio su narodnog vjerovanja, nikako odraz zvaničnog islamskog učenja. Bile su u javnoj upotrebi, ali to ne znači i da su bile svakome dostupne. Zdjela iz Zavičajnog muzeja u Pljevljima sa spoljne strane i u unutrašnjem dijelu spiralno je ispunjena gusto urezanim ispisom kur'anskih stihova. U ovom urezanom tekstu nigdje nisu naznačeni namjena posude ili njen vlasnik. Ispis je nečitak, na mjestima obrisan, uz, na nekoliko mjesta, kršenje strogog pravila arapskog pravopisa da se dio riječi ne prenosi u sljedeći red. Na spoljnjem obrubu, nakon bismile, upisani su gotovo izbrisani 1, 2, 3. i 4. ajet sure Yāsīn, unutrašnjim dijelom ispisani su 255. i 256. ajeti sure al-Baqara u izduženim krugovima između ajeta upisana su imena Mūsā (?), Muḥammad, 'Alī, Ḥasan, Husayn, Fātima, Ġa'far, ponovljene bismile i isječci iz sure al-Fātiḥa i iz 214. ajeta sure al-Baqara; u obrubu u dnu unutrašnjeg dijela ispisani su bismila i imena Muḥammad, 'Alī, Fātima, Ḥasan, Husayn; spoljnim dijelom urezana je u ovalnim odjeljcima sura al-Fātiḥa.

Pečate s talismanskim, odnosno religijskim ispisima ili magijske posude karakterisali su integritet pisane riječi i bilo o kojem predmetu da je riječ na kojem se ti ispisi nalaze, u osmansko-islamskoj kulturi nisu smatrani šiframa sa posebnim moćima, niti magijskim sredstvima. Prije se može reći da se radilo o čitljivim grafijskim konstruktima, upotrebljenim za komunikaciju sa svetim. Oni su neka vrsta ikonotekstualnih posrednika između ljudske i božanske sfere, komunikacijski kanal za vjernika koji želi da obezbijedi starateljstvo Boga (Gruber 2013: 6). U današnje vrijeme ovi predmeti dio su muzejskih zbirki širom svijeta, kao nekadašnja sredstva aktivne narodne duhovne prakse.

BIBLIOGRAFIJA

- Gruber, Christiane. 2012. „Late Ottoman Seal Design“. *Hadeeth ad-Dar* 23: 2–6.
- Ittig, Annette. 1982. „A Talismanic Bowl“. *Annales Islamologiques* 18: 79–94.
- Kujović, Dragana. 2021. „Orijentalno-islamska umjetnost u Crnoj Gori“. *Istorija umjetnosti Crne Gore* 2. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 312–400.
- Liebrenz, Boris. 2022. „What's in a Seal?“. *Journal of Islamic Manuscripts* 13: 55–80.
- Porter, Venetia *et al.* 2017. „Medieval Islamic Amulets, Talismans, and Magic“. In: Flood, Finbarr Barry & Gülru Necipoğlu (eds). *A Companion to Islamic Art and Architecture*. New Jersey: Wiley-Blackwell, 521–557.
- Redžić, Husref. 1982. *Islamska umjetnost*. Beograd: Jugoslavija; Zagreb: Spektar; Mostar: Prva književna komuna.
- Schimmel, Annemarie. 2014. *Kaligrafija i islamska kultura*. Sarajevo: Naučno-istraživački institut „Ibn Sina“.

Tunç, Selma & Emine Yeniterzi. 2023. „Osmanli Mühür Sanati ve Klasik Türk Şiirinde Mühür“ („The Ottoman Art of Seals and Seals in the Classical Turkish Poetry“). *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8 (1): 2633–2650.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF OTTOMAN MATERIAL CULTURE IN MONTENEGRO: ELEMENTS FROM THE COLLECTION OF THE LOCAL MUSEUM IN PLJEVLJA

Summary: From the collection of metal objects of the Local Museum in Pljevlja, we had direct insight into 89 seals from the period of Ottoman rule in Pljevlja, as well as several metal vessels. All the seals belong to the category of personal seals, those used for individual or administrative purposes. Their inscriptions are simple, with the exception of a few that feature very carefully executed calligraphic writing. The owner's name and the year are inscribed in reverse order in two lines. The handles are cast in a single piece. The seals in this collection are inventoried under the numbers 132 (2 seals), 165 (57 seals), 269 (1 seal), and 369 (1 seal, triple), while 28 seals lack acquisition data. One three-sided seal, due to the nature of its inscriptions, has been singled out in this study and analyzed separately. Decorative details, when present, are discreet and simple. In addition to the seals, part of the Pljevlja collection of metal objects, which was the subject of our examination and analysis, also includes several metal vessels with inscriptions in Arabic. Among them, a bowl stands out in terms of its function, recorded under inventory number 252/304 as a *Qur'antas*. According to museum records, it is made of brass and was purchased in 1958 from a certain Osmo Bosović from Pljevlja. Both the exterior and interior surfaces are densely filled with spirally engraved inscriptions of *Qur'anic* verses. Within this engraved text, neither the purpose of the vessel nor its owner is indicated. The inscription is partially illegible and worn in places. It may be considered a magical healing vessel, intended for a type of curative ritual among followers of the Islamic cultural tradition. The examples analyzed in this paper testify to the multiple roles of Arabic script or the written word in Islamic culture. Copying the Holy Book sometimes serves to cleanse sins and obtain forgiveness. Letters, even when isolated, carry their own sanctity and blessing; sacred phrases are transcribed, used for decorative purposes, or for protection against evil influences and illness.

Keywords: Ottoman Seal, Magical Vessel, Islamic Cultural Framework

Izdavač | *Publisher*

Društvo za kulturni razvoj „Bauo“ | *Association for Cultural Development „Bauo“*
Krš Medinski 1, 85300 Petrovac na Moru, Crna Gora | *Montenegro*
www.kontekstikulture.me | www.bauo.me
drustvobauo@gmail.com | kontekstikulture@gmail.com

Za izdavača | *For the Publisher*

Dušan Medin

Lektura i korektura | *Language Editing*

Jasmina Bajo

Prevod, lektura i korektura (engleski) |
Translation and Language Editing (English)

Milica Stanić Radonjić

Dizajn i prelom | *Design and Layout*

MM Digital d. o. o., Budva

Štampa | *Printed by*

Pro File, Podgorica

Tiraž | *Circulation*

200

CIP – Каталогизacija у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 3027-4222
COBISS.CG-ID 27838724

Impresum časopisa objavljen je na linku: | *The journal's imprint is published at the link:*
www.kontekstikulture.me

Copyright © Društvo za kulturni razvoj „Bauo“, 2026.

